

Ба Шурои диссертациони 6D.KOA-63-и
назди Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва
соҳибкорӣи Тоҷикистон (734055, ш.Душанбе,
хiebони Борбад, 48/5)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор Ҷӯрабоев
Ғафурҷон ба диссертатсияи Субҳонзода Икром Субҳон дар мавзӯи
«Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкорӣи истеҳсолӣ дар иқтисоди
муосири Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои
иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси: 08.00.06 – Иқтисодиёт ва идоракунӣ тибқи
самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ), пешниҳод карда
шудааст

1. Мубрамаи будани мавзӯи диссертатсия

Дар шароити тағйирёбии босуръати муҳити иқтисодии ҷаҳон ва
зарурати гузариши иқтисодиёти миллии Тоҷикистон ба модели
индустриалии рушд, масъалаи таҳкими иқтисодии истеҳсолӣ ва рушди
шаклҳои самарабахши соҳибкорӣ аҳамияти аввалиндараҷа пайдо
мекунад. Аз ҷумла, муҳокимаи масъалаҳои марбут ба рушди истеҳсолот
дар бахши хусусӣ бо назардошти афзалиятҳои стратегӣ ва иқтисодии
мавҷудаи кишвар дар соҳаҳои гуногун, аз ҷумла, саноати сабук,
кишоварзии коркардӣ ва энергетикаи хурд, барои муайян намудани
самтҳои устувори афзоиши маҳсулнокии меҳнат ва коҳиши вобастагӣ аз
воридот муҳим мебошад.

Дар доираи сиёсати саноатикунӣ босуръат, ки ҳамчун яке аз
ҳадафҳои стратегии миллии муайян гардидааст, таҳқиқи равандро ва
механизмҳои рушди соҳибкорӣи истеҳсолӣ ба таҳкими заминаҳои
иқтисоди миллии рақобатпазир, таъсиси ҷойҳои нави корӣ, беҳтар
гардидани сифати зиндагии аҳоли ва рушди минтақаҳои кишвар мусоидат
менамояд. Ин раванд ҳамчунин имконият фароҳам меорад, ки захираҳои

дохилии кишвар ба таври самаранок сафарбар шуда, рушди баробарвазни иқтисодӣ дар сатҳи маҳаллӣ ва миллӣ таъмин гардад.

Бо дарназардошти аҳаммияти стратегии ин равандҳо барои рушди устувори иқтисоди миллӣ, мавзӯи мавриди таҳқиқ ҷавобгӯи талаботи замони муосир буда, дорои аҳамияти назариявӣ ва амалӣ мебошад. Он метавонад ҳамчун асос барои таҳияи стратегияҳо, барномаҳои давлатӣ ва моделҳои нави дастгирии соҳибкории истеҳсолии рақобатпазир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода гардад.

2. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст

Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои кормандони илм аз рӯйи ихтисоси 08.00.06 – Иқтисодиёт ва идоракунии тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ) мутобиқат мекунад: 1. Рушди назария ва методологияи соҳибкорӣ; таҳияи методикаи ташкили фаъолият дар шаклҳои гуногуни соҳибкорӣ. 3. Қонуниятҳо ва тамоюлҳои рушди соҳибкорӣ дар шароити муосир. 4. Пешгӯии тағйироти сохтории рушди соҳибкорӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ. 6. Ташаккул ва рушди шаклҳои гуногуни соҳибкорӣ: аз рӯйи нишонаҳои ташкилию ҳуқуқӣ; миқёси фаъолият; намуди фаъолияти соҳибкорӣ (истеҳсолӣ, тиҷоратӣ, молиявӣ, миёнаравӣ ва ғ.). 8. Танзим ва дастгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ. 9. Ташкил ва идоракунии соҳибкории муштарак. 12. Методология ва назарияи таъмини рақобатнокии сохторҳои соҳибкорӣ. 17. Принципиҳои назариявӣ, методологӣ ва методии ташаккул ва рушди фарҳанги соҳибкорӣ, меъёрҳои ахлоқии соҳибкорӣ. 21. Соҳибкории инноватсионӣ ва рушди он дар соҳаҳои иқтисод. 22. Таваккал дар фаъолияти соҳибкорӣ; самтҳои асосии ташаккули низоми идоракунии таваккал дар фаъолияти соҳибкорӣ.

Дарачаи наwgонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод шудааст.

Навгони илмий диссертатсияи тақризшаванда, ки дар он оиди рушди назария ва коркарди тавсияҳои илмӣ-амалӣ оид ба самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар иқтисоди муосири Тоҷикистон муайян карда шудааст, кофӣ ва асоснок буда, миёни онҳо ҳолатҳои зеринро метавон чунда намуд:

- дар диссертатсия асосҳои илмӣ назариявии моҳияти соҳибкории истеҳсолӣ ошкор карда шуда, таснифоти намудҳо ва шаклҳои соҳибкории муосир пешниҳод, нақши соҳибкории истеҳсолӣ ҳамчун омили муҳимтарини рушди муносибатҳои бозорӣ ва амалигардонии мақсадҳои миллии рушди кишвар асоснок карда шудааст;

- дар қисми диссертатсионӣ муқаррароти алоҳидаи назарияи иқтисодии соҳибкорӣ дар заминаи ошкоркунии рафтори девиантӣ ё ба таври дигар рафтори имконпазири дуршавии субъектҳои соҳибкорӣ аз масири бозории рушд ва принсипҳои рушди стратегияи кишвар, дар шароити сатҳи баланди на танҳо хароҷоти транзаксионӣ, балки хароҷоти ба истилоҳ фидуסיарӣ ё ба таври дигар, хароҷоти мутобиқшавӣ ба низоми бозори рушдкарда, таҳия шудаанд. Нишон дода шудааст, ки тавсеаи амалияи банақшагирии индикативӣ дар иқтисоди миллий, дар баробари болоравии нишондиҳандаҳои стратегӣ, боз барои рушди бесобиқаи соҳибкории истеҳсолӣ ва аксари намудҳои он заминаи мусоид фароҳам месозад;

- методикаи коркард ва таҳияи низоми афзалиятҳои рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар иқтисодиёти миллий, дар асоси гурӯҳбандии бисёрсатҳии нишондиҳандаҳое, ки рушди сифатӣ ва миқдорӣ фаъолияти соҳибкориро дар иқтисодиёти миллий тавсиф мекунанд, асоснок ва пешниҳод карда шудааст. Равиши мазкур имкон медиҳад, ки субъектҳои соҳибкории истеҳсолӣ дар асоси меъёрҳои пешниҳодшуда гурӯҳбандӣ карда шаванд ва самтҳои афзалиятноки рушди он ҳамчун “қутбҳои институтсионалии рушд”-и иқтисодиёти миллий ошкор карда шаванд;

- муайян карда шудааст, ки манфиатҳои соҳавии соҳибкории

истеҳсоли дар кишвар метавонанд ба рушди технологияҳое нигаронида шаванд, ки коҳиши вобастагӣ аз воридот, афзоиши ҳаҷми содирот, дар маҳалҳо рушд додани истеҳсолоти илмталаб, бартараф намудани маҳдудиятҳои ба соҳаи кишоварзии ватанӣ хосбуда, қонеъ гардонидани талаботи зиёд ба як қатор захираҳои минералии Тоҷикистон, баланд бардоштани сатҳи коркарди ашёи хом ва бунёди низоми истеҳсолоти пурраи содиротӣ дар асоси кластерҳои истеҳсоли амалӣ карда шаванд;

- дар диссертатсия бо таъкиди ба методологияи таснифи соҳаҳои саноат вобаста ба сатҳи рушди технология таҳлил гузаронида шуда, виваҷҳои соҳибкории истеҳсолии кишоварзӣ ошкор ва асоснок карда шуданд;

- дар заминаи муайянкунии афзалиятҳои рушди соҳибкории истеҳсоли вобаста ба амалисозии ҳадафҳои миллӣ, алаҳхусус, саноатикунории босуръат асоснок карда шудааст; масъалаҳои тақмилдиҳии ҳуҷҷатҳои барномавии рушди саноати кишвар, дар заминаи баланд бардоштани нақши соҳибкории истеҳсоли дар шароити муосир пешниҳод карда шуданд. Нишон дода шудааст, ки ҷорабиниҳо ва самтҳои амали барномаҳои гуногуни рушди саноат на танҳо бо масъалаҳои тақмилдиҳии таъминоти меъёрии ҳуқуқӣ маҳдуд карда шаванд, балки бояд муайян кардани истеҳсолоти асосии ватаниро ҳамчун нуқтаҳои рушди иқтисоди миллӣ ва аз ин рӯ, ҷорабиниҳое, ки ба ҳавасмандгардонии соҳибкорон барои сармоягузорӣ ба ин бахшҳо нигаронида шудаанд, дар бар гиранд.

Аз рӯйи таҳқиқот маълум мегардад, ки доир ба мавзӯи самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисоди муосири Тоҷикистон муаллиф сарчашмаҳои илмиро самаранок истифода бурда, мустақилона далелҳои оморино вобаста ба мақсади таҳқиқот ҷамъ оварда, коркард ва таҳлил намудааст.

Мазмуни автореферат ва мақолаҳои банаҷррасонидаи муаллиф ба мазмуни диссертатсия қомилан мувофиқат мекунад.

3. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Муаллиф дар таҳқиқоти илмӣ аз нуқтаҳои назари олимони хориҷӣ ва ватанӣ оид ба самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар иқтисоди муосири Тоҷикистон моҳирона истифода карда, маълумоти марказҳои илмию таҳқиқотӣ, маводҳои конференсияҳои илмӣ–амалиро доир ба мавзӯи таҳқиқшаванда ҳамчун заминаи назариявӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Муаллифи рисолаи илмӣ дар асоси истифодаи принципҳои системавӣ, методҳои умумииктисодӣ ба монанди: муқоисакунӣ, синтез, таҳлили омории иқтисодӣ, усулҳои индуксия ва дедуксия ва ғайраҳо хулосаҳои худро дар намуди назария пешниҳод намуда, самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолиро қоркард намуда, дар асоси он афзалиятҳои соҳавии соҳибкории истеҳсолӣ ва масъалаҳои саноатикунории босуръат дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро мавриди таҳлил қарор додааст. Инчунин истифодаи принципу методологияи дар боло зикршуда, ба муаллиф имконият додаанд, ки дар асоси онҳо тавсияҳои амалии самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолиро дар кишвар пешниҳод намояд.

4. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Истифодабарии натиҷаҳои илмии рисолаи мазкур барои тавсеаи самаранокии фаъолияти соҳибкорӣ, фароҳам овардани иқлими мусоид дар иқтисоди миллӣ ва манотиқи кишвар барои рушди соҳибкории истеҳсолӣ ва сармоягузори он имконпазир мебошад. Истифодаи амалии пешниҳодот оид ба такмили шаклҳо ва усулҳои дастгирии давлатии соҳибкории истеҳсолӣ ба таҳкими устувории молиявии шаклҳои нави соҳибкорӣ дар бахши воқеии иқтисодиёти мамлакат, риояи интизоми молиявӣ аз тарафи субъектҳои муносибатҳои бозорӣ ва таҳкими вазъи молиявии онҳо мусоидат менамояд.

Натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф дар муайян кардани самтҳои афзалиятнок, шаклу усулҳои ташаккул, истифода ва рушди соҳибкорӣ дар соҳаи саноати кишвар дар доираи саноатикунони босуръат, баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳо дар раванди татбиқи принципҳои рушди устувор аҳамияти амалӣ доранд. Ҳамзамон, муқаррароти илмӣ кори диссертациониро дар чараёни таълими фанҳои «Назариyaи иқтисодӣ», «Иқтисодиёти соҳибкорӣ», «Микроиқтисод», «Иқтисоди минтақавӣ» дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои тайёр кардани кадрҳои баландихтисос истифода бурдан мувофиқи мақсад аст.

Сохтори кори диссертационӣ гузориши мақсад ва алоқамандии онро тасдиқ мекунад.

Диссертатсия аз муқаддима, панҷ боб, 14 зербоб, хулосаву пешниҳод ва рӯйхати адабиёт иборат аст, 342 саҳифаи матни компютерио дар бар гирифта, бо 33 ҷадвал, 3 расм ва 6 диаграмма анҷом ёфтааст.

Дар боби якуми диссертатсия - «Асосҳои назариявӣ-методологии рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар низоми бозории хоҷагидорӣ», соҳибкорӣ ҳамчун категорияи иқтисодӣ ва ҷойгоҳи он дар низоми муносибатҳои бозорӣ ва таснифоти навҳо ва шаклҳои фаъолияти соҳибкорӣ дар шароити муосир асоснок карда шуда, равишҳои назариявӣ-методологӣ оид ба омӯзиши рушди соҳибкории истеҳсолӣ ва масъалаҳои мутобиқсозии онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Муаллиф дуруст қайд менамояд, ки масоили рушди соҳибкорӣ ҳам дар мамолики дорои иқтисоди тараққикардаи бозорӣ ва ҳам дар кишварҳои дорои иқтисоди рӯ ба тараққӣ дар маркази диққати илмӣ иқтисодӣ қарор доранд, зеро дар ин мамолик ҳарчӣ бештар дарк менамоянд, ки иқтисоди бозорӣ моҳиятан иқтисоди соҳибкорӣ мебошад. Дар таҷриба ва мушаххасоти илмӣ-иқтисодӣ соҳибкорӣ фаъолияти мақсаднок ва мушаххасест, ки дар он озодии пешбурди чараёнҳои

иктисодӣ, мустақилият ва фаъолияти ошкорои масъулиятпазирӣ дар самти тиҷорати мушаххас ва азнавсозии шохаҳои гуногуни иқтисодӣ тавассути барномаҳои стратегияҳои мушаххаси илмӣ-амалӣ, сармоягузорӣ ва тезонидани гирдгардиши сармоя, муайянсозӣ ва қонеъгардонии талаботу тағйирдиҳии таркиби бозор ва ғанигардонии он дар натиҷаи фаъолиятҳои соҳибкорӣ дар назар дошта шуда, вобаста ба он тавсияҳо пешниҳод карда шудааст (саҳ 22 то 24).

Андешаҳои олимону мутахассисонро оид ба мафҳумҳои соҳибкорӣ ва соҳибкорро баррасӣ намуда, муаллиф чунин қайд кардааст, ки соҳибкорӣ - фаъолияти инноватсионист, ки ба эҷоди маҳсулоти нав ва ё замонавикунонии сифатҳои маҳсулоти (хизматрасониҳои) мавҷуда тавассути омезиши омилҳои истеҳсолот ва амалисозии ғояҳои нав барои ба ҳадди ниҳой боло бурдани фоидаи бадастоянда ва таъмини рақобатпазирӣ корхона нигаронида шудааст (саҳ 23 то 32).

Ба андешаи муаллиф, дар замони муосир дар адабиёти иқтисодӣ таҳқиқотҳои илмие вучуд доранд, ки аз таҳлили андешапардозҳои олимону коршиносон ва ҳамвора таҳаввулоти истилоҳи «соҳибкор» ва «соҳибкорӣ» дар таърихи афкори иқтисодӣ вобаста ба марҳилаҳои гуногуни инкишофи ҷамъиятӣ ва моделҳои мушаххаси иқтисодӣ ин ибораро вобаста ба махсусиятҳои замон ва макони он баён намудаанд (саҳ 32 то 33).

Дар диссертасия равишҳои назариявӣ-методологӣ оид ба омӯзиши рушди соҳибкории истеҳсолӣ ва масъалаҳои мутобиқсозии онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор гирифта, таъкид мешавад, ки ҳукумати кишвар ду стратегияи миллии рушди дарозмуҳлат ва барномаҳои соҳавию минтақавиро бо маром татбиқ намуд. Айни замон Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 мавриди татбиқ қарор дода шудааст. Муаллифи диссертатсия дуруст қайд менамояд, ки барои таҳлили амиқи соҳибкории

истеҳсоли бояд равиши ҳамаҷонибаи комплексӣ, бо назардошти равишҳои гуногуни методологӣ барои муайян кардани “соҳибкории истеҳсоли”, таҳлили сохтори ММД ва таъсири он ба рушди соҳибкории истеҳсоли, инчунин, омӯзиши самаранокии дастгирии давлатӣ ва истифодаи банақшагирии индикативӣ истифода шавад (саҳ 67 то 73).

Дар боби дууми таҳқиқот «Субъектҳои соҳибкории истеҳсоли ҳамчун «қутбҳои институтсионалии рушд»-и иқтисоди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз ҷониби муаллиф асосҳои назариявии паст кардани сатҳи рафтори девиантии субъектҳои соҳибкорӣ ва методологияи интиҳоби афзалиятҳои рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисоди миллии коркард карда шуда, афзалиятҳои шаклҳои ташкилию ҳукукии рушди соҳибкории истеҳсоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ошкор ва асоснок гардидааст.

Ба андешаи муаллиф, самтҳои асосии пасткунандаи сатҳи рушди девиантии соҳибкории истеҳсоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо ноил шудан ба мақсади афзоиши босуръати рушду тараққиёти саноат дар доираи саноатикунони босуръат алоқаманданд аст (саҳ 99 то 100). Бо ин гуфтаи муаллиф пурра розӣ шудан мумкин аст, зеро боз як ҷанбаи дигаре, ки метавонад ба коҳиши рафтори девиантии субъектҳои соҳибкорӣ дар ҷумҳурӣ мусоидат кунад, тақмили низоми идоракунии корпоративӣ мебошад, ки метавонад ба беҳтар шудани фазои соҳибкорӣ ва сармоягузорӣ дар кишвар таъсири назаррас расонад. (саҳ 100).

Муаллиф дуруст қайд менамояд, ки нақши ҳавасмандгардонии андозҳо бояд на танҳо дар ҷунин принципҳои маъруф, ба монанди амортизатсияи босуръат, имтиёзҳои андозӣ, пардохти доимӣ, тарифҳои гумрукӣ ва ғайра роҳандозӣ карда шавад, балки пеш аз ҳама, дар афзоиши фаъолияти соҳибкорӣ дар ҷумҳурӣ зоҳир карда шавад. (саҳ 101-102).

Баҳри арзёбии методологияи интиҳоби афзалиятҳои рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисоди миллии, муаллиф қайд менамояд, ки барои Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоби афзалиятҳои рушди соҳибкории

истеҳсоли дар шароити муосир вазифаи мураккабест, ки ба назар гирифтани омилҳои зиёдро тақозо мекунад.

Баъдан дар диссертатсия аз ҷониби муаллиф пешниҳод ва асоснок гардидааст, ки мушкилоти асосие, ки соҳибкории истеҳсоли дар кишвар ба он рӯбарӯ мешавад, ин мушкилоти нокифояи захираҳои молиявӣ, рушди сусти инфрасохтори бозор, нарасидани қувваи кории тахассусӣ ва ғайра мебошанд. Ба ин пешниҳоди муаллиф мо низ розӣ ҳастем (саҳ 110).

Муаллиф дар саҳифаи 134-135 – и диссертатсия дуруст қайд мекунад, ки омилҳои асосие, ки ба интихоби шаклҳои ташкилию ҳуқуқии соҳибкории истеҳсоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир мерасонанд бояд, ки гурӯҳбандӣ карда шуда, ба меъёрҳои муайян ҷудо карда шаванд.

Боби сеюми диссертатсия — «Асосҳои ташкилӣ-иқтисодии рушди афзалиятноки соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи саноат», таҳлили рушди соҳибкорӣ дар соҳаи саноати кишвар дар доираи саноатикунонии босуръат, афзалиятҳои соҳавии соҳибкории истеҳсоли ва масъалаҳои саноатикунонии босуръат, бо истифода аз усулҳои гуногуни таҳлили иқтисодӣ бахшида шуда, афзалиятҳои соҳибкории истеҳсоли дар заминаи сиёсати ҳамгироии ба содирот нигаронидашуда ва воридотивазкунанда (дар мисоли саноати сабуки Ҷумҳурии Тоҷикистон) мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дода шудааст.

Муаллифи диссертатсия қайд менамояд, ки ба масъалаҳои рушди саноат ва соҳибкорӣ дар кишвар ҳама вақт дар стратегияҳо ва барномаҳои қабулшудаи давлатии рушд диққати махсус зоҳир гардида, тибқи сценарияҳо ва меъёрҳои пешбинигардида ба фаъолияти соҳаҳои муҳими иқтисодӣ тавачҷуҳ зоҳир мегардад. Аз ин рӯ, ба андешаи муаллиф, назорат намудан ва амал кардан дар асоси сценарияҳои пешбинигардида имкон медиҳад, ки рушди соҳаҳои пешбинигардида мувофиқи меъёр таъмин гардад (саҳ 139).

Аз ҷониби муаллиф дар диссертатсия оид ба суръати афзоиш ва ҳиссаи минтақаҳои кишвар дар ҳаҷми умумии саноати кишвар дар

саҳифаи 144 - ҷадвали 3.4. мавриди омӯзиши ҳамаҷониба қарор дода шуда, бо маълумотҳои оморӣ асоснок карда шудааст.

Муаллифи диссертатсия дуруст қайд менамояд, ки идома додани ислоҳот, ки ҳам ба фароҳам овардани муҳити муассири тичоратӣ барои соҳибкории истехсолӣ дар умум ва ҳам ба такмил додани равиши мақсаднок нисбат ба корхонаҳои мавҷуда нигаронида шудаанд, зарур аст. Муҳим аст, ки имтиёзҳои андозӣ ва дигар ҳавасмандӣ ба корхонаҳои нав ва мавҷуда баробар татбиқ карда шаванд (саҳ 168).

Муаллиф дар саҳифаи 176-177-и диссертатсия афзалиятҳои соҳибкории истехсолӣ дар заминаи сиёсати ҳамгироии ба содирот нигаронидашуда ва воридотивазкунандаро мавриди таҳлил қарор дода, қайд менамояд, ки дар шароити гузариш ба муносибатҳои нави бозорӣ, рушди мукаммали иқтисодиётро бидуни мавҷудияти қувваҳои истехсолӣ тасаввур кардан ғайриимкон мебошад.

Муаллиф дар асоси таҳлили рушди робитаҳои иқтисодии хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон хулоса мебарорад, ки “дар шароити муносири мураккаб ва пешгӯинашавандаи фаъолияти хоҷагии ҷаҳонӣ, афзоиши квотаи савдои хориҷӣ дар иқтисоди трансформатсионӣ ва хурди кушода, ҳамчун қадами аввалин ва ибтидоии ҳамгирой бо бозори ҷаҳонӣ, танҳо ҳангоми татбиқи сиёсати интегралӣ ба содирот нигаронидашуда ва воридотивазкунанда имконпазир ва зарур мешуморад” (саҳ 181).

Дар боби чоруми диссертатсия — «Вазъи кунунӣ ва мушкилоти рушди соҳибкории истехсолӣ дар комплекси агросаноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» - махсусиятҳои ташаккулёбӣ ва фаъолияти соҳибкории кишоварзӣ арзёбӣ гардида, дигаргунсозӣҳои бозорӣ муносибатҳои аграрӣ ҳамчун омилҳои рушди соҳибкорӣ дар КАС-и Тоҷикистон муайян карда шудааст.

Дар диссертатсия бахши соҳибкории аграрӣ дар низоми иқтисодӣ мақоми махсусро ишғол менамояд, зеро бе сатҳи мутаносиби тараққиёти он фаъолияти дурусти дигар соҳаҳо ва аз ҳама муҳим, ҳалли мушкилоти озуқаворӣ ҷамъият номумкин мебошад. Бинобар ин, дар ҳама гуна

низомии иқтисодӣ таъмини фаъолияти самараноки бахши кишоварзӣ яке аз афзалиятҳои асосии рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ ба ҳисоб меравад (саҳ. 198).

Муаллифи диссертатсия ба чунин хулоса омадааст, ки дар соҳаи кишоварзӣ замин воситаи асосии истеҳсолот ба ҳисоб рафта, ин нуқта ба рушди соҳибкории кишоварзӣ таъсири вижае мегузорад. Пеш аз ҳама, ин падида сабабгори вобастагии рушди соҳибкорӣ дар соҳаи аграрӣ аз ҳалли масоили ташаккули бозори замин мебошад. Аз як тараф, соҳибкорӣ аз ҳалли масъалаи замин саҳт вобастагӣ дорад ва аз тарафи дигар – худ рушди бозори заминро ҳавасманд мегардонад (саҳ. 198 -199).

Ба андешаи муаллиф, омили муҳимтарини рушди минбаъдаи соҳибкории кишоварзӣ ташкили самарабахши идоракунии сохторҳои соҳибкорӣ дар тамоми сатҳҳо, аз он ҷумла, дар сатҳи давлатӣ мебошад. Пеш аз ҳама, бояд худидоракунии деҳотро тараққӣ дода, ба ҷамоатҳои деҳот ваколатҳои васеъро вогузор намуд, аз он ҷумла ваколоти доштани бучети худ, асоси андозбандӣ, мустақилона идора намудани хоҷагии маҳаллӣ мебошад, ки ин андешаи муаллиф боиси дастгирист (саҳ 226).

Дар боби панҷуми диссертатсия - «Афзалиятҳои стратегии рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» - кластеризатсия ҳамчун модели ташкилии рушди соҳибкорӣ дар иқтисоди миллӣ, рақамикунонии истеҳсолот ҳамчун омили таъмини бартарии рақобатии соҳибкории истеҳсолӣ ва сармоягузорӣ ба иқтисоди “сабз” ҳамчун афзалияти стратегии рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шудааст.

Дар ин боби ҷамъбасти, аз ҷониби муаллиф қайд карда шудааст, ки рушди соҳибкории истеҳсолӣ аз нуқтаи назари равиши кластерӣ стратегияест, ки ба эҷод ва таҳкими робитаҳои байни корхонаҳо дар минтақаи муайяни ҷуғрофӣ равона шудааст. Тавре маълум аст, равиши кластерӣ ба консепсияи кластерҳо асос ёфтааст, ки рушди ширкатҳои ба ҳам алоқамандро дар асоси ҷанбаҳои асосӣ ифода мекунанд (саҳ. 251).

Дар диссертатсия муаллиф маълумот дар бораи кластерҳои коркарди пахтаи хом то маҳсулоти тайёро таҳия ва пешниҳод намудааст, ки боиси дастгирӣ (қадвали 5.1. саҳ. 262).

Дар рисолаи илмӣ қайд карда мешавад, ки ҳавасмандгардонии соҳибкорӣ истеҳсоли дар ҷумҳури тавассути таъсиси кластерҳои бофандагӣ ва дӯзандагӣ рақобатпазирии баланди маҳсулоти ватаниро дар бозорҳои дохиливу ҷаҳонӣ, барои рушди фаъолияти соҳибкорӣ шароити мусоид фароҳам оварда, ҳамзамон, бо ин, соҳибкоронро аз лиҳози дастгирӣ молиявӣ, имтиёзҳои андозию сохторӣ, имконият ба ҷойҳои нави корӣ, рушди бемайлони соҳаи саноат тибқи сценарияҳои стратегия ва барномаҳои рушд, ва монанди инҳо мусоидат намуда, ниҳоятан, ба баланд шудани сатҳи сифати зиндагии аҳоли дар кишвар мусоидат менамояд (саҳ 266).

Дар диссертатсия муаллиф дуруст қайд менамояд, ки иқтисоди рақамӣ як марҳилаи нав дар рушди иқтисоди ҷаҳонӣ мебошад, ки дар он технологияҳои рақамӣ ба воситаи асосии эҷод, паҳн ва истеъмоли молҳо ва хидматҳо табдил меёбанд. Дар заминаи рушди соҳибкорӣ истеҳсоли иқтисоди рақамӣ барои баланд бардоштани самаранокӣ, оптимизатсияи равандҳо ва эҷоди маҳсулоти инноватсионӣ уфуқҳои нав мекушояд. Бинобар он, таъкиди муаллиф саривақтӣ мебошад (саҳ 266).

Баъдан, дар диссертатсия муаллиф доир ба иқтисоди рақамӣ ба хулоса меояд, ки он ба соҳибкорӣ рақамӣ асос ёфтааст, яъне на танҳо дар асоси технологияҳои нав, балки бизнес-моделҳои нави тиҷорат, роҳҳои нави ҳамкорӣ иштирокчиёни бозор, шаклҳои нави рақобат ва салоҳиятҳои нав. Муаллиф пешниҳод ва асоснок намудааст, ки соҳибкорӣ истеҳсоли дар асоси истеҳсоли рақамӣ аз истеҳсоли автоматикунонидашуда фарқ мекунад, зеро дар он форматҳои ягонаи маълумот дар тамоми давраи ҳаёти маҳсулот мушоҳида карда мешаванд (мисолҳо ҷопи 3D, сканкунии/рубардории 3D, тарроҳии рақамӣ ва робототехника) (саҳ 270 то 271).

Муаллиф дар саҳифаи 282-и диссертатсия сармоягузорӣ ба иқтисоди “сабз”-ро ҳамчун афзалияти стратегии рушди соҳибкории истеҳсоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор дода, дуруст қайд менамояд, ки гузариш ба низомҳои нави иқтисодӣ ва беҳатар дар шароити ҷаҳонишавии ҳодисаҳои обу иқлим ва дигар масъалаҳои ба ҳаёт ва саломатии аҳоли зарур тақозо менамояд, ки Тоҷикистон дорои чунин имкониятҳо буда, ҳарчӣ зудтар дар ҳудуди 90 дар 100 ба иқтисодиёти “сабз” гузарад.

Дар хулосаи рисолаи илмӣ муқаррароти асосии таҳқиқот оварда шуда, тавсияҳо барои истифодаи натиҷаҳои назариявӣ амалии диссертатсия асоснок гардидаанд.

5. Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба шаклгирии диссертатсия

Дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ, ҳамзамон дар диссертатсия баъзе норасогиҳои алоҳида ва андешаҳои баҳсталаб низ мавҷуд мебошанд, ки миёни онҳо ҳолатҳои зеринро метавон ҷудо намуд:

1. Дар қисмати назариявии диссертатсия, муаллиф фикру андешаҳои олимони хориҷиро оид ба мафҳуми соҳибкорӣ овардааст. Хуб мешуд, ки агар муаллифи диссертатсия нуқтаҳои назари олмиони ватаниро низ оварда, ба таври пурра нақши ҳар як кадоми онҳоро дар таҳқиқи мавзӯи самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисоди муносири Тоҷикистон нишон меод.

2. Дар қисмати «дараҷаи таҳқиқи мавзӯи таҳқиқот» муаллифи диссертатсия таҷрибаи олимони ватаниро қайд намудааст, вале кадом сатҳи мавзӯи таҳқиқот аз ҷониби онҳо омӯхта шудааст, мушаххас нишон дода нашудааст.

3. Дар раванди таҳқиқот таснифоти муаллифии мафҳуми соҳибкорӣ оварда шудааст, аммо вижагиҳои хоси ин мафҳум ба таври саҳеҳ шарҳу тавсиф дода мешуд агар, беҳтару хубтар мешуд.

4. Дар баъзе бахшҳои матни диссертатсия риоя нашудани талаботи техникаи таҳияи кори диссертатсионӣ ба мушоҳида мерасад.

5. Дар матни диссертатсия баъзе мафҳумҳои баҳсталаб нисбати самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисоди муносири Тоҷикистон ба чашм мерасад.

6. Агар муаллиф дар зербоби 5.3. ба ҷои “иқтисоди сабз” “стратегияҳои сабзи рушди соҳибкории истеҳсоли” - ро матраҳ менамуд, сифати кор боз ҳам мукаммалтар мегардид.

7. Мазмун ва мундариҷаи кор беҳтар мегардид, агар муаллиф дурнамои идоракунии рушди соҳибкории истеҳсолиро дар шароити вазъи имрузаи иқтисодиёт, ки унсурҳои муҳими он масъалаҳои кластерикунӣ, рақамикунӣ ва иқтисоди “сабз” мебошад, ақалан барои 5-10 соли оянда коркард ва пешниҳод мекард.

Қобили зикр аст, ки камбудӣҳо ва норасоӣҳои номбаршуда аҳамияту қимати илмӣ амалии таҳқиқотро паст намекунад. Сохтори диссертатсияи пешниҳодгардида аз нуқтаи назари мантиқӣ дуруст буда, он дорои унсурҳои навгонии илмӣ мебошад. Диссертатсияи Субҳонзода И.С. натиҷаи фаъолияти мустақилона ва баитмомрасидаро нишон медиҳад.

6. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Дар асоси таҳқиқ ва натиҷаҳои илмӣ амалии кори диссертатсионӣ, муаллиф дар маҷмӯъ 41 мақолаҳои илмӣ, аз он ҷумла 23 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расонидааст, ки ҷавобгӯ ба талаботи муқарраргардида мебошад.

7. Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия

Диссертатсия ва автореферати он мазмуни асосии таҳқиқоти диссертатсиониро ба худ инъикос намудааст ва дар он навгонӣҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод карда мешаванд, баён гардидаанд.

Барасмиятдарории диссертатсия ва автореферат тибқи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монанд шудааст.

8. Хулосаи чамъбасти

Умуман, диссертатсияи тақризшаванда дар мавзӯи «Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисоди муносири Тоҷикистон» аз рӯи натиҷаҳои илмӣ ва амалии худ ҷавобгӯи талаботҳои бандҳои 31 ва 33 – и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст, таҳия карда шудааст. Бинобар ин арзанда аст, ки ба муаллифи кори диссертатсионии мазкур Субҳонзода Иқром Субҳон дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.06–Иқтисодиёт ва идоракунии тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ) дода шавад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори
кафедраи идоракунии давлатӣ ва маҳаллии
Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ
ва соҳибкории Тоҷикистон

Чурабоев Ғ.

24.06.25

Имзои Чурабоев Ғ.-ро тасдиқ менамоям.

Сардори раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси ДБССТ

Чураев Ш.Н.

Суроға:

734055, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш.Душанбе, хиёбони Борбад, 48/5
Телефон: (+992) 934369060